

SMÄRRE MEDDELANDEN

STAVKYRKAN I SKAGEN

Några anteckningar

När Emil Ekhoﬀ åren 1914—1916 utgav sitt arbete »Svenska Stavkyrkor», var det honom ej bekant, att byggnadsdelar av stavkyrkan i Skagens by uti Udenäs socken i Västergötland finnas i behåll. Han är därför i sina uttalanden helt hänvisad till skriftliga utsagor och yttrar bl. a.: »Skagens kapell är även rivet, men en god beskrivning av detsamma, från år 1786, gör det tydligt, att det var en stavkyrka.»¹

På sid. 335 avtrycker Ekhoﬀ den redogörelse för kapellet, som återfinnes i prosten Fredrik Adahls beskrivning av Udenäs församling, daterad den 8 juli 1786. Uppgifterna där blevo sålunda i skrift fixerade, medan omskrivna kapell ännu fanns kvar. Det försålde på auktion och revs 1825. Ekhoﬀ citerar bl. a. följande: »Byggnaden är så mycket ovanligare, som väggarna bestå av uppresta eller upp- och nedstående sammanfogade furuplankor, vilkas ändar vila och äro bundna ovan och nedan uti urgropade stockar, som på gavlarna och tvärs över vid koret äro vid ändarne nedhuggna uti och binda varandra.»²

¹ Ekhoﬀ, Svenska stavkyrkor, s. 21.

² I sitt arbete »Försök till en Kort beskrifning om Skara stift», utgivet 1814, bygger P. E. Lindskog på Adahls Udenäsbeskrivning vid skildringen av stavkyrkan i Skagen. Han anför Adahl ställvis ord för ord men anger ej källan.

Fig. 1. Kyrkplatsen.
The church place.

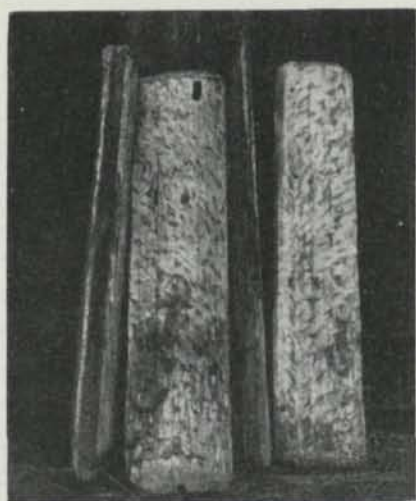

Fig. 2. 4 st. furuplankor.
4 planks of pine.

Just några dylika furuplankor ha bevarats till våra dagar. De äro till antalet fyra. Av dem finnas trenne i Norra Vätterns Hembygdsförenings samlingar i Askersund. En plankor finns kvar i byn Skagen.

De fyra furuplankorna togos till vara av hemmansägaren Robert Gustafsson, ägare av Norrgården i Skaga-byn, vilken gård även benämnes Isaks-gården, där de tjänat som mellanvägg i ett äldre bostadshus. Vid dettas rivning kommo de fram. De ha tydligen varit rappade, emedan de visa hak eller märken efter yxhugg. Deras dimensioner äro: längd 174 cm, bredd 39 cm och tjocklek omkring 12 cm.

Lantbrukare Anton Emil Johansson i Skagen skriver 17 april 1937 i detta ärende följande: »En bonde, Petter Andersson hade ett skjul av sådana plankor före skiftet i Skagen, vilket ägde rum omkring år 1877. Då fingo de flytta ut till sina nya ägor. Vart plankorna då togo vägen, vet jag icke. Det finns inga kvar på den gården, upplyser den nye ägaren. Det har varit tre nya ägare till gården sedan den tiden. Dessa plankor stodo i en mellanvägg i övre våningen, när de revo den gamla stugan.» Se fig. 2.

Efter stavkyrkan i Skagen finnes även i behåll den stenhäll, som tjänat som altarbord och som nu ligger nedanför yttertrappan i en av hemmansgårdarna i nämnda by. Vidare ha bevarats vimplar och lås samt en nyckel av jätteformat — dess längd 26 cm — vilken befinner sig i undertecknads ägo.

Förgäves söker man en bild av kyrkan bland Johan Peringskiölds avritningar av kyrkor i Västergötland. Plansch nr 24 angives avbildad Udenäs

Fig. 3. Flöjel av järn.
Weathercock of iron.

Fig. 4. 2. st. flöjlar. Obs! Flöjeln t. v. bär märken
efter »löv».
2 weathercocks. Obs! The weathercock to the left
carries marks from »leaves».

och Halna kyrkor. Att Peringskiöld icke skulle ha känt till den gamla stavkyrkan i Undens strandbygd är uteslutet. Antingen har en teckning av den funnits men avlägsnats — härom finnes från initierat håll uttalande — eller ock visar övre bilden å omskrivna plansch icke Undenäs gamla spånbeklädda träkyrka, som åtminstone under senare år tedde sig annorlunda, utan i stället stavkyrkan i Skagen uti Undenäs socken.

Teckningen av Skaga offerkyrka utav P. A. Säve från år 1862 är en teckning på fri hand efter upplysningar rörande densamma, som ha kunnat inhämtas.

Ehuru den märkliga byggnaden revs redan 1825, levde den tydligt kvar i hägkomsten hos folket i den stora gränsskogen ännu, då innevarande sekel var ungt. Man kunde då få höra barnen i Tivedsbygden vid sina lekar använda följande ramsa:

»Öxa, köksa, Skallebo tall.
Skaga körka faller i kull,
men vår hon står
än ett år.»

Med »vår» avses uppenbarligen Undenäs gamla träkyrka, som blev genom brand förstörd år 1890.

Enligt J. J. Thomæus³ mottog kyrkan i Skagen talrika offergåvor. Han

³ J. J. Thomæus, Skandinavien's Kyrko-Häfder, del. 1, s. 386, anm.

Fig. 5. Stavkyrkan i Skagen efter P. A. Säve.
Stave church at Skagen. After P. A. Säve.

säger: »Till Skagas kapell i Udenäs Gäll insändas ännu från åtskilliga orter ansefliga offer för att hjälpa ur nöd, vilken vidskepelse härleder sig från påvetiden, då ett Döparens huvud av trä troddes därstädes hava en undergörande kraft.» När nämnda arbete 1835 trycktes, fanns ej längre något kapell i Skagen att offra i.

Anvisning å litteratur rörande kyrkan finnes bl. a. i undertecknads uppsats »Skaga offerkyrka i Tiveden» i kyrkohistorisk Årsskrift, Trettiotredje årgången, 1933.

Karl Bäckgren

UTGRÄVNINGEN AV GÅNGGRIFTEN I GILLHÖG, BARSEBÄCKS SN, SKÅNE

Under det senast förflutna året ha uttalanden gjorts av amanuensen C. A. Althin i Fornvännen 1944, s. 47, samt av andra, vilka gått ut på att ledarskapet vid de utgrävningar av gånggriften Gillhög i Barsebäcks sn i Skåne, som verkställdes åren 1931—32, icke skulle ha utövats av dåvarande föreståndaren för Historiska museet i Lund, professor O. Rydbeck, utan snarast av hans dåvarande amanuens, framlidne professor J. E. Forssander. Med anledning av dessa vilseledande antydningar har undertecknad, som hade förmånen att få deltaga i nämnda utgrävningar från första dagen till den sista, ansett sig böra lämna följande kortfattade redogörelse för grävningarnas förlopp.

Av professor O. Rydbeck anmodades våren 1931 dåvarande amanuenserna J. E. Forssander, Monica Rydbeck samt undertecknad att deltaga i den av professor Rydbeck planerade undersökningen av gånggriften i Gillhög. Undertecknad erhöi därvid i uppdrag att i första hand utföra de rit-